

De positie van het Nederlands aan de universiteiten in de Bondsrepubliek Duitsland

Dit artikel is een reactie op het in 1987 verschenen "Meerjarenperspectief voor een Taaluniebeleid", hoofdstuk 4: Buitenlands beleid (1). Het artikel is ontstaan op initiatief van de in maart 1987 tijdens de Nederlands-docentenconferentie in Bonn-Bad Godesberg in het leven geroepen 'Werkcommissie van Lektoren Nederlands in Duitsland' en steunt o.a. op de resultaten van de IVN-enquête van 15 maart 1987, voorzover het de antwoorden van de docenten Nederlands in de Bondsrepubliek betreft, alsmede op een door de werkcommissie zelf georganiseerde rondvraag onder de lektoren Nederlands aan de instituten voor Nederlandse taal- en letterkunde, aan de opleidingsinstituten voor vertalers en tolken en onder de niet direct in een beroepsopleiding geïntegreerde z.g. eenmansdocentschappen.

Het artikel werd als 'memorandum' in september 1987 gestuurd naar de Nederlandse Taalunie.

Uit enquête en rondvraag blijkt, dat het voorgestelde prioriteitenbeleid (Meerjarenperspectief p.74: "De uitvoering van een prioriteitenbeleid zal gaan ten koste van een aantal docentschappen. De beëindiging van de subsidies aan deze docentschappen dient geleidelijk en met de nodige tact te gebeuren") in ieder geval aangevuld moet worden met een gericht spreidingsbeleid, wil men de redelijk goede positie van de Neerlandistiek in de Bondsrepubliek handhaven of verbeteren. Een evenwichtig en positief tweesporenbeleid (prioriteiten én gerichte spreiding) moet met de volgende factoren rekening houden:

Financiële versus diplomatieke steun

Gezien de relatief geringe financiële steun die de Taalunie kan en mag geven, is het duidelijk dat de taken van de Taalunie vooral liggen in het verlenen van diplomatieke steun. Het gaat om een bewustwording van de problemen in de Bondsrepubliek en om steun bij de desbetreffende instanties om erkenning van het vak en verandering van de structuur. De financiële steun van de Taalunie heeft in principe ook een symbolische betekenis in zoverre, dat de ministeries in de Bondsrepubliek hierin een teken zien dat de Nederlandse en Belgische (Vlaamse) regeringen zich indentificeren met de Neerlandistiek aan de Duitse universiteiten.

(1) Meerjarenperspectief voor een taaluniebeleid. Advies van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. 's-Gravenhage: Stichting Bibliographia Neerlandica 1987.

Een gericht spreidingsbeleid is ook noodzakelijk vanwege de verdeling van het universitaire beleid in de Bondsrepubliek over een elftal deelstaatministeries.

Voor de status van het Nederlands is het dus van groot belang dat een regeringsinstelling als de Taalunie op structureel niveau een gesprekspartner wordt voor de verantwoordelijke Duitse instanties.

De instituten voor Nederlandse Taal- en Letterkunde

De instituten zouden over meer personele middelen moeten beschikken om hun werk naar behoren te kunnen doen (dit betreft vooral Münster en Keulen met samen bijna 800 studenten en slechts twee professoren). Maar aangezien de Taalunie in principe geen honoraria wil subsidiëren, zal ze zich in de toekomst moeten concentreren op gesprekken met verantwoordelijke instanties om deze tot eigen initiatief te motiveren (dit uiteraard ook in overleg en samenwerking met de betrokken hoogleraren die het diplomatieke Taaluniebeleid door eigen initiatief steunen).

Maar hoe kan men de Duitse instanties overtuigen, indien het Nederlands buiten de vier grote centra geen of geen wezenlijke rol meer speelt? Dus ook in verband met gerichte steun aan de instituten is een tweesporig beleid opportuun. Dit geldt ook voor Berlijn! Door de ontbrekende infrastructuur, door het feit dat Nederlands niet meer in het kader van de lerarenopleiding aangeboden wordt, heeft de Neerlandistiek in Berlijn veel terrein verloren en is op de uitstraling van de Neerlandistiek in Duitsland in het algemeen aangevoelen.

De grote instituten recruterende heel wat studenten uit de lectoraten. In enkele gevallen werken ze zelfs nauw met hen samen (Keulen met Bonn en Aken; Münster met Bochum) en deze samenwerking zou bevorderd moeten worden. Dit ligt in de lijn van de politiek van de huidige minister van onderwijs en kan dus ook in Duitsland als argument gebruikt worden. Misschien moet men nadenken over de manier waarop men de lectoraten steunt, maar het is ook van groot belang voor de instituten dat men ze steunt.

Bovendien is de steun van de Taalunie aan de lectoraten heel bescheiden. Het besparingseffect dat men door het voorgestelde zwaartepuntenbeleid kan bereiken zal slechts gering zijn. Kleine lectoraten worden daardoor echter zwaar getroffen, zonder dat de grote centra echt geholpen zijn.

Het belang van de opleidingen tot vertalers en tolken binnen de EEG en voor de Nederlandse industrie

Met het streven naar een Verenigd Europa is de waarde van elke

EEG taal enorm gestegen. Er is behoefte binnen het Nederlandse taalgebied aan opgeleide vertalers en tolken met het Duits als moedertaal. De Duitse instituten die deze opleiding verzorgen krijgen bv. vaak aanvragen uit Nederland. Er is dus in de EEG, maar ook binnen de industrie nog een goede arbeidsmarkt voor deze personen. (Het Rijksinstituut voor opleiding tot vertaler in Maastricht is een HBO-instelling die een speciale vertaalopleiding Nederlands voor buitenlanders aanbiedt. De meeste buitenlanders die van deze opleiding gebruik maken zijn Duitsers!) Op universitair niveau zijn Germersheim en Heidelberg de enige instellingen die dit soort opleiding verzorgen en alleen Mainz-Germersheim heeft een tolkenopleiding. Daarnaast fungeren deze opleidingen nog intensiever dan de gevestigde instituten en de "Einzelkolorate" als taalverwervingsscholen voor mensen uit andere vakgebieden (geestes- en sociale wetenschappen, maar ook technische vakken en de industrie). Uiteraard verdienen de Nederlandse afdelingen van deze twee opleidingsinstituten de speciale aandacht van de Taalunie (in het kader van het "zwaartepuntenbeleid" van de Taalunie moeten ze worden toegevoegd).

De wenselijkheid om punten in het zuiden te steunen vanwege het economisch belang van deze streek

De in het Meerjarenbeleid genoemde zwaartepunten voor de Bondsrepubliek liggen alle in de noordelijke helft. Vooral de Nederlandse regering is in het kader van de Holland Promotion met een offensief in het zuiden (Baden-Württemberg en Beieren) bezig, omdat het economisch zwaartepunt zich steeds meer daarheen verplaatst. De vorming van zwaartepunten alleen in het noorden gaat hieraan volledig voorbij.

Het belang van de zogenaamd minder belangrijke lectoraten als buitenposten van de Nederlandse taal en cultuur

Zoals eerder al vermeld fungeren de lectoraten als "leveranciers" voor de gevestigde instituten, bestaan er in enkele gevallen al directe samenwerkingsovereenkomsten en zouden zulke samenwerkingsverbanden moeten worden uitgebreid. Maar zelfs voor de andere lectoraten geldt dat ze niet in de laatste plaats ook door hun continuïteit een leveranciersfunctie voor de anderen vervullen en door hun aanwezigheid "bewußtseinsbildend" zijn (dit geldt overigens op een ander niveau ook voor scholen en volkshogescholen). Het rendement van deze dingen is niet meetbaar.

De lectoraten, ook al zijn ze nog zo klein of onopvallend, vervullen uiteindelijk een functie, die een groot land als de Bondsrepubliek door middel van het Goethe-Institut kan vervullen. Het zijn

toch kleine taalverwervingsscholen en centra voor Nederlandse resp. Vlaamse cultuur, die daarmee (direct) door de Bondsrepubliek worden betaald. Dit bedrag (salarissen, gebouwen, bibliotheken etc.) is veel hoger dan de Taalunie ooit zou kunnen betalen.

De officiële ondersteuning door de Taalunie heeft in zoverre vooral ook een symbolische betekenis. Deze symbolische betekenis is voor de lectoraten van essentieel belang, omdat de Duitse instanties daarin een teken zien, dat Nederland en België achter deze docentschappen, die immers door de Duitse staat betaald worden, staan. Het wegvallen van de steun door de Taalunie kan daarom voor deze lectoraten tot gevolg hebben, dat ook de Duitse instanties (ministeries en universiteiten) hun steun sneller terugtrekken. Het schrappen van een docentschap Nederlands aan een universiteit zal in geen geval leiden tot het oprichten of versterken van een docentschap Nederlands aan een andere universiteit.

Het belang van een integratie van de Neerlandistiek in de Germanistiek (en eventueel Anglistiek) voor de "Einzellektorate"

De rol van de Taalunie is onontbeerlijk voor het teweegbrengen van meer integratie van de Neerlandistiek in de studie van de Germanistiek en eventueel Anglistiek. Dit is van zeer groot belang om de positie van deze lectoraten te verstevigen. Deze integratie zou op twee manieren kunnen/moeten gebeuren:

- a) Binnen de Germanistiek en de Anglistiek zou de taalverwerving van het Nederlands een grotere rol moeten spelen. Op bepaalde plaatsen bestaat al een mogelijkheid om het Nederlands facultatief in de studie van de Germanistiek (Anglistiek?) te integreren (bijv. Bochum, Würzburg). Deze mogelijkheid zou op meer plaatsen moeten worden ingericht. Ook zou er bij de Duitse universiteiten erop moeten worden aangedrongen dat o.a. de Nederlandse taalverwerving, naast de verwerving van een andere Germaanse taal, een vaster onderdeel uitmaakt van de Germanistiek (Anglistiek?). De studie van de Romanistiek - dus Frans - eist dat men gedurende twee semesters een andere Romaanse taal verwerft, bijv. het Portugees, Spaans of Italiaans.
- b) De Neerlandistiek zou door middel van linguïstisch contrastieve en literair comparatistische colleges meer in de Germanistiek of Anglistiek kunnen worden geïntegreerd. Het aanbod van zulke colleges hangt af van het initiatief van de lector en een dergelijk initiatief zou de Taalunie meer kunnen en meer moeten stimuleren. Als gevolg van een dergelijke integratie stijgt zonder enige twijfel het aanzien van de Neerlandistiek in het kader van een "Einzellektorat", wat weer consequenties kan hebben voor het voortbestaan of voor de rechtspositie van het docentschap (zie München, Marburg en Würzburg).

Het belang van Nederlands op scholen in de Bondsrepubliek

De deelstaten Nordrhein-Westfalen en Niedersachsen zijn twee van de weinige gebieden in de wereld waar Nederlands extra muros een eigen schoolvak is met eigen "Richtlinien". Ook deze centra van het Nederlands hebben een educatieve en "bewußtseinsbildende" functie. Ze fungeren vooral ook als "Zulieferer" voor de instituten en lectoraten.

Er zijn nu ook voldoende opgeleide, Duitse leraren Nederlands om het vak op een competente manier te verzorgen. Vanwege het algemene overschot aan leraren en de geleidelijke vermindering van het aantal leerlingen op school is het moeilijk voor deze opgeleide leraren om een baan te krijgen. Dit vormt een akueel gevaar voor het bestaan van het vak Nederlands.

Om de positie van het Nederlands op school gericht te steunen zou men ook een tweesporenbeleid moeten voeren. Aan de ene kant bijscholing voor leraren van andere vakken, aan de andere kant het plaatsen van leraren met een "Staatsexamen" Nederlands.

De Taalunie zou de positie van het Nederlands aan de scholen door gesprekken met het "Kultusministerium" in Düsseldorf en Hannover moeten steunen.